

ELEMENTE DE ETNOGRAFIE LOCALĂ

FLORINA MATEI

Arta populară are o vârstă egală aproape cu a omenirii, iar aspectul contemporan este rezultatul unei profunde evoluții. Dezvoltarea și diversificarea ei au fost determinate de anumite condiții specifice istorice, sociale și geografice, ceea ce explică și faptul că fiecare zonă are caracteristicile sale.

Neîntrerupte au fost pentru femeile din zona Topliței muncile pentru prelucrarea fibrelor textile, urmate de țesutul și cusutul diferitelor piese de îmbrăcăminte. Întreaga îmbrăcăminte a membrilor familiei era confecționată în casă, femeile care trebuiau să participe și la muncile câmpului, făceau din noapte zi, iar când nu mai răzbeau organizau clăcile de tors (Stoian Ioana, 87 de ani în 1983).

1. Prelucrarea fibrelor textile

Se confecționau două sortimente de produse: textile de casă (lipidee) și țesături pentru îmbrăcăminte (pănura).

Țesutul este cunoscut încă din vremea neoliticului timpuriu - respectiv cultura Criș - iar cea mai veche urmă de țesătură este atestată pe un fund de vas descoperit la Albeni - Buzău, aparținând neoliticului timpuriu¹. Tipul de război de țesut era cel vertical.

Războiul de țesut orizontal, folosit în Toplița, este atestat pe teritoriul țării noastre începând din secolele X-XII².

Țesutul era precedat de depănat, de aranjarea "jirebilor" pe "rășchitor", de urzit și apoi de nevedit. Uneltele folosite la țesut erau "sucula" și "suveica".

Țesăturile subțiri se confecționau din in și cânepă, iar cele mai groase și mai călduroase, din lână. Din semințele din care se extrăgea uleiul, se prepara în Toplița și o mâncare - obișnuită și la începutul acestui secol - o pastă din fiertura miezului folosită la aluat, numită "urdă", asemănătoare la gust și la aspect cu cea obișnuită (Hălgean Gavril, Toplița, 97 de ani în 1983).

1. Gh. Bicbir, *Contribuția la cunoașterea țesutului, în așezarea de la Garvăn* în SC IV, IX, nr. 2, 1958, p. 429;

2. V. Butură, *Etnografia poporului român*, p. 287;

Tulpinele cu flori bărbătești, cânepa de vară, se culegeau mai curând, după polenizare, iar cele cu flori femeiești, cânepa de toamnă, abia după ce făceau semințe. Cânepa de vară era legată în snopi și se ducea la topit la Mureș sau la afluenții acestuia. În satul Banfy, până în deceniul V al secolului nostru a fost amenajată o "topcilă" în apa termală a izvoarelor de aici.

După ce se topea cânepa se spăla și se usca fiind expusă la locuri însorite. În zilele calde ale lunii septembrie începea "melițatul". Firele lungi, care formau fuiorul, se întrebuițau pentru urzeală. Câlții care rămâneau în urma pieptănăturii erau întrebuițați la confecționarea țesăturilor grosolane pentru saci, cearceafuri ("virinci"), saltele ("strujacuri").

Unelte vechi - pieptenii, cu dinții lungi din fier erau folosiți pentru pieptănatul fibrelor de in și cânepă, dar și pentru cele de lână.

Femeile torceau, nu numai acasă ci și mergând pe drum, iar în zilele de iarnă, mai ales în șezători sau la clăcile de tors (Stoian Iona, 87 de ani în 1983).

Unelte pentru tors, furca și fusul, au avut diferite forme, de la cele mai simple până la cele mai complicate. Cele care se purtau în brâu erau mai scurte, altele erau înfipite în capătul laiței de lângă vatră unde era făcută o gaură. Furcile cu talpă erau purtate la șezători. Nu lipsesc nici roțile pentru tors, care servesc și la făcutul "țevilor" pentru țesut.

Țesăturile de interior au dublă funcționalitate: practică și decorativă și sunt confecționate din fibre vegetale sau din lână. Ele dau un aspect sărbătoresc și totodată de intimitate încăperilor.

Indispensabile organizării oricărei gospodării țărănești, textilele erau apreciate de către colectivitatea rurală ca piese de mare valoare, obligatorii în zestrea unei fete³. Fata de măritat lucra la aceste piese și la cămașa mirelui, mulți ani la rând, încă de când era copilă, fiind ajutată de mama sa și de surorile mai mici.

Țolurile - țesături de uz gospodăresc, date prin piuă sau prin vâltoare, sunt nelipsite din fiecare locuință a satelor din zona Topliței, reprezentând cea mai veche categorie de țesături și cea mai simplă în ceea ce privește sistemul de ornamentare, decorul fiind realizat prin "învărgare", albul și negrul constituind tonurile de bază. Astăzi, cu ajutorul vopselelor artificiale, în special al celei roșii, țolurile au alt aspect și chiar altă întrebuințare: se folosesc pentru acoperitul paturilor și pentru învelit.

Lăicerele - țesături numai din lână, care acopereau lavitele ("laițele"), sunt țesături lungi și înguste, țesute în două sau în patru ite.

Cusute în mai multe foi, lăicerul este întrebuințat și astăzi pentru acoperirea patului și a mesei (Croitor Lucreția, 60 de ani în 1983).

"Vrâstele" colorate ale acestora erau realizate din "băteală", în nuanțe potolite (negru, cafeniu) obținute în casă cu ajutorul coloranților vegetali. Astfel,

3. M. Cioară, *Zona etnografică Rădăuți*, Editura Sport - Turism, București, 1979, p. 88

roșul, folosit mai rar, era obținut din coajă de ceapă roșie și sovârf, negrul din coajă de arin amestecată cu călăcan (produs sintetic), galbenul din floare de tei și frunze de ceapă albă (Stoian Ioana, 87 de ani în 1983).

Păretarul, care și astăzi îmbracă pereții casei de jur împrejur, este asemănător lăicerului prin materia primă din care este confecționat.

Motivele ornamentale pot fi: vrâstate, zoomorfe, geometrice și sunt obținute prin "învărgare" și "alesături". Aceeași compoziție ornamentală o are și "scoarța" (lipideul de pat). Fondul acesteia este monocrom (negru), iar elementele decorative, policrome, sunt dispuse uniform, lăsând spații largi între ele.

Ștergarele ("cindeele") din Toplița dau o mare expresivitate interiorului locuinței țărănești tradiționale. Erau confecționate, înainte, din cânepă. Astăzi sunt țesute din bumbac cu firul mai gros și puțin răsucit. Au o lungime de aproximativ 1,50 m și sunt ornamentate cu motive "alese" la cele două extremități. Predomină nuanțele de roșu și negru. Importanța ștergarelor, ca piese decorative, este reliefată și de rolul pe care îl îndeplinesc în împodobirea praporilor și sfeșnicelor la înmormântare.

Ștergarele de cap aveau dimensiuni puțin mai mici, dar nu mai împodobesc astăzi capul femeilor.

Fetele de pernă și fetele de masă - sunt similare ca mod de împodobire și cromatică, fiind lucrate îndeosebi din "nevedituri" din care rezultă decorul propriu-zis.

Pănura - era țesătura principală pentru confecționarea îmbrăcăminteii călduroase de iarnă. Se țesea în patru ițe, mai mult "în brăduleț". Finisarea țesăturilor se făcea la pive.

II. Meșteșugurile specializate în prelucrarea pieilor și a fibrelor din lână

a) Cojocăritul

În zilele de duminică, în satele din țara Giurgeului, se deschideau capacele lăzilor de zestre, scoțându-se la iveală straiile tradiționale menite să cinstească pe omul care le îmbrăca și să-i împlinească bucuria petrecerii zilei de sărbătoare. Cojoacele și bondele din piei argășite, dar nevopsite din Toplița au întregit straiul duminical al localnicilor.

Cojocarii toplițeni au învățat meșteșugul din tată în fiu, păstrându-se până în anii '50 ai secolului nostru sobrietatea și simplitatea, lipsind în general broderiile încărcate.

În zona etnografică a Topliței, meșterii populari nu au croit niciodată cojoace după tipare, ci cu mâna. Părțile componente erau încheiate cu acul, cu o ață nu prea groasă din in sau cânepă.

Pielea de oaie era supusă unui întreg șir de operații, care aveau drept scop pregătirea în vederea croitului și împodobirii cu diferite elemente decorative: săratul, uscatul la umbră (cu blana în afară), dubitul (argășitul) și curățatul cu răzuitoarea. Cea mai importantă operație o constituia dubitul: în Toplița meșterii țărani cojocari așezau pieile într-un ciubăr de lemn în care se găsea, de obicei, o

compoziție constând din tărâță de grâu, lapte acru, drojdie și sare (mai demult se puneau în uruială de ovăz) și se lăsau la dubit în jur de 10 zile; apoi ele se curățau de tărâță și se puneau la uscat, afară. Cu o cârpă muiată în apă și sare pieile se "jilăveau", fiind pregătite pentru prelucrare; după aceea erau așternute pe jos, se răzuiau cu "răzuitoarea" (Stoian Ioana, 87 de ani în 1983).

În portul popular tradițional din zona Mureșului de Sus era nelipsit pieptarul înfundat, încheiat pe umărul stâng și sub braț - cunoscut sub numele de "ceptar" - scurt până în talie, al cărui decor varia în funcție de destinația sa: neornamentat pentru zilele de lucru și discret ornamentat cu broderii florale, pentru zilele de sărbătoare.

Cojocul cu mâneci, lung până "sus de genunghi" era purtat în zilele de sărbătoare de "gazde". Ornamentele erau puține, iar croiul era asemănător cu cel al sumanelor.

După făurirea Statului național român, au început să fie aduse din Moldova "bondițele" din zona Dornelor. Acestea sunt răscroite foarte mult la mâneci cu scopul de a scoate în relief broderiile cămășii. Pieseile mai vechi aveau ca singură modalitate de ornamentare blana neagră de miel, care garnisea marginile. Acestea nu erau confecționate de localnici, ci erau cumpărate de la târguri, în special pentru bogata lor ornamentație.

b) Sumănăritul

Străveche piesă de port, sumanul, reprezentat și pe "Columna lui Traian" de la Roma și pe "Monumentul Triumfal de la Adamclisi" - adevărate acte de naștere, săpate în piatră, ale poporului român - concretizat în diferite variante, apare și în portul popular toplinean din zilele noastre.

Sumanul din zona etnografică a Mureșului de Sus, se mai poartă și astăzi, fiind confecționat din lână de oaie, dată la piuă, lăsată fie în culoarea naturală (neagră sau brumărie) pentru zilele de lucru, fie vopsită în negru (într-o compoziție de scoarță de arin, sovârf și călăcan).

Din declarațiile celor mai în vârstă localnici din Toplița reiese că aici s-au purtat două tipuri de sumane: sumanul cu clini, "lung până sub genunchi" și sumanul cu "prim".

Indiferent de destinația lor, sumanele cu clini erau simple sau foarte puțin ornamentate cu "cheițe" la încheieturile părților componente. Eleganța acestora era subliniată de clinii dispuși lateral, care formau de la subraț și se legau prin intermediul "pavei" de mânecă și de clinii din față (Stoian Ioana, 87 de ani în 1983).

Sumanele cu "prim" (țesut sau cumpărat la târguri) erau mai scurte și au constituit haina de "mândrit" a tineretului din Toplița în perioada interbelică. Sunt purtate și astăzi de cei mai în vârstă - în special de femei - în zilele de sărbătoare.

II. Meșteșugurile specializate în prelucrarea lemnului

Pădurile - element caracteristic al țării Giurgeului, au constituit bogăția de seamă a acestor meleaguri.

Cioplirea lemnului era deprinsă de fiecare, încă din copilărie, odată cu legendele, cântecele și pașii jocului. Cei mai mulți bărbați știau a despică dranița. Mulți se pricepeau să exercite dulgheria (Hălgean Gavril, 97 de ani în 1983).

Începuturile artei lemnului coboară până în cele mai îndepărtate timpuri, având "... rădăcini mai vechi decât chiar și limba română. Aceasta s-a format în timpul colonizării romane, pe când tradiția artistică s-a menținut neștirbită și neîntreruptă de la primii locuitori ai acestor meleaguri și până la țărani de astăzi" - așa cum sublinia în "Izvoade și creștături ale țărânului român" Al. Tzigara-Samurçași.

Străvechile motive legate de cultul soarelui (cercul, roata, rozeta, vârtejul) transmise din cultura dacilor, sunt prezente și astăzi în compozițiile decorative de pe diferitele elemente din lemn.

În zona etnografică a Mureșului de Sus, meșterii cioplitori erau cunoscători ai unei întregi game de tehnici tradiționale de prelucrare artistică a lemnului: cioplire, crestare, incizare, horjare etc (Hălgean Gavril, 97 de ani în 1983).

Dacă arhitectura țărănească în lemn din această zonă este mai puțin spectaculoasă în ceea ce privește decorația exterioară, în schimb, piesele de interior (cu deosebire mobilierul), precum și obiectele de uz casnic sau cele legate de ocupațiile tradiționale ale locuitorilor sunt decorate cu artă.

Mobilierul casei, lucrat din bardă, cuțitoaie, daltă și horj a umplut spațiul camerelor țărănești din Toplița.

Patul a constituit întotdeauna în casa țărănească suportul pentru etalarea celor mai frumoase țesături din "casa dinainte". Tăbliile patului erau legate de cultul soarelui. Nu a lipsit în Toplița lada de zestre, atât cea ornamentată prin crestare, cât și cea fixată (castănul) de factură orășenească, ambele având capacul drept, elementul decorativ predominant al lăzilor din primul tip era rozeta, redată în variate compoziții de decorative ce ocupa mari suprafețe.

Un bogat repertoriu ornamental îl avea masa, "blidarul", "credențul", "canapeele".

Dintre obiectele legate de industria casnică textilă, menționăm în mod deosebit furcile de tors, lucrate din lemn de paltin și ornamentate cu motive geometrice: romb, cercuri dispuse sub forma unor brăie decorative, după principiul repetiției și alternanței.

Informatori: Stoian Ioana, 87 de ani 1983, Toplița
Hălgean Gavril, 97 de ani în 1983, Toplița
Croitor Lucreția, 60 de ani în 1983, Toplița

SUMMARY

The study entitled "Elements of local ethnography deals with the traditional activities of the Romanian villages around region of Toplița, Harghita county. Among such traditional folk activities are sewing and the weaving of cloth or special thick winter coats, made either from sheep leather or home - made cloth.

1. *The making of textile fibers* has been an important traditional activity. Such textile fibers are used either for the weaving of cloth or cloth used for the weaving of clothes. Sewing has been an art form in Romania since the early Neolithic Age (the oldest cloth was found on the bottom of a pot discovered at Albeni - Buzău). The loom has also been used in Romania from the 10th - 12th century.

Examples: of special home - made cloths are the blanket a special cloth used as ornament for the wall, the towel and the bad cloth.

2. *Specialized crafts in preparing leather*: making of winter coats made from sheep leather or coats made from thick home - made cloth. Such traditional coats are represented on Traian's Column from Rome and on the Monument from Adamclisi and are worn even today by older people on special holidays.

3. *The specialized crafts in woodwork* have been even longer standing than the Romanian language itself. Such crafts appeared during the time the Roman colonies were formed. The artistic tradition, dating from the Dacic time, is still seen in such woodwork as beds, tables, looms and cupboard.